

למ.

תפילת העמידה – מה טעם יש כמה ברכות בישמונה עשרה? שסיומן הוא 'כי כך וכך אתה'?

ב'שמונה עשרה' אנו מוצאים כמה ברכות בודדות שסיומן לפני החתימה הוא 'כי כך וכך אתה'. ברכות אלו הן שלש [בנוסח אשכנז] או ארבע [בנוסח ספרד] ברכות סמוכות זו לזו:

1. סלח לנו... כי מוחל וסולח אתה.
2. ראה בעניינו... כי גואל חזק אתה.
3. רפאנו... כי אל מלך רופא נאמן ורחמן אתה.
4. ברך עלינו... כי אל טוב ומטיב אתה ומברך השנים [בנוסח ספרד ועדות המזרח].

יש עוד ברכה שאינה סמוכה להן, בסוף הברכות האמצעיות:

5. שמע קולנו... כי אתה שומע תפילת עמך ישראל ברחמים.

ועוד מצינו ברכה נוספת ב'שלש ראשונות':

6. לדור ודור... כי אל מלך גדול וקדוש אתה [נוסח זה נאמר רק בחזרת הש"ץ]. ובנוסח ספרד ועדות המזרח אומרים כן בכל 'אתה קדוש'.

והדבר מתמיה, מה נשתנו ברכות אלו שיש בהן סיום זה, לעומת שאר הברכות, שאינן בהן?

וקרוב לומר שנוסח זה נאמר בכל ברכה שהיו רגילים להוסיף בה בקשות, שכיון שאחר הבקשות יש לומר מעין הברכה סמוך לחתימה, על כן חזרו לומר אחר הבקשות סמוך לחתימה 'כי אל כך וכך אתה'.

וענין זה בולט ב'שמע קולנו', שכבר נאמר שם קודם 'כי אל שומע תפילות ותחנונים אתה ומלפניך מלכנו ריקם על תשיבנו', ושוב חוזרים 'כי אתה שומע תפילת עמך ישראל ברחמים', וכפילות זו למה? אלא שמאיזה טעם ראו צורך לתקן לומר שם 'כי אתה...', אמנם מאחר שמוסיפים בה בקשות רבות, כגון 'עננו' ושאר בקשות שיש בסידורים, וכן יכול כל יחיד להוסיף שם בקשות, על

כן חזרו וסיימו "כי אתה שומע תפילת עמך ישראל ברחמים, ברוך אתה ה' שומע תפילה".

וכיוצא בכך הוא ב'רפאנו', שאפשר להוסיף שם 'יהי רצון' על החולה, ואחר כך חוזר ואומר "כי אל מלך רופא נאמן ורחמן אתה, ברוך אתה ה' רופא חולי עמו ישראל".

וכן יש לבאר לגבי 'ברך עלינו' [בנוסח ספרד וספרדים], שהלא אמרו בגמרא (ע"ז ח.) "אף על פי שאמרו שואל אדם צרכיו ב'שומע תפלה', אם יש לו חולה בתוך ביתו אומר בברכת חולים [היינו ב'רפאנו'], ואם צריך לפרנסה אומר בברכת השנים", ואפשר שהיו רגילים לבקש על פרנסה ב'ברוך עלינו', ולכן הוסיפו בסופה אחר הבקשות מענין הברכה סמוך לחתימה.

ואולי גם ב'סלח לנו' התפללו על חטאים מסויימים, וב'גואל ישראל' התפללו על צרות הכלל והפרט, ולכן גם בהן נאמר 'כי... אתה'. ולגבי 'גואל ישראל' יש לומר עוד, על פי מה שהתבאר בסמוך שיש אומרים ש'עננו' לשליח ציבור היה נאמר בתוך 'גואל ישראל' [ולא אחריו כמנהגנו], ונאמר שאמרו כן לפני החתימה, ולכן חזרו לומר "כי גואל חזק אתה, ברוך אתה ה' גואל ישראל"⁷³.

ולגבי ברכת 'אתה קדוש' שיש בה סיום 'כי אתה' –

הנה נוהגים אנו להוסיף בראש השנה וביום הכיפורים בתוך ברכת 'אתה קדוש' הוספות רבות מאוד, כגון 'ובכן תן פחדך' 'ובכן תן כבוד' וכו'. ויתכן שמפני כן תקנו להוסיף בסוף הברכה 'כי אתה', שיהיה מעין הברכה סמוך לחתימה, אחר כל ההוספות.

[ומה שלנוסח אשכנז אומרים כן רק ב'לדור ודור' הנאמר בחזרת הש"ץ, אפשר שהוא מפני שבחזרת הש"ץ היתה עיקר ההוספה, וכן הוא גם למנהגנו שבחזרת הש"ץ של מוסף ראש השנה ושל שחרית מוסף ומנחה ונעילה ביום הכיפורים, מוסיפים שם קודם החתימה עוד כמה וכמה הוספות, כמו 'חמול על מעשיך' ו'עוד יזכור לנו אהבת איתן' ועוד].

⁷³ ובאמת שגם ב'עננו' גופא יש את הסיום 'כי אתה ה' העונה בעת צרה פודה ומציל בכל עת צרה וצוקה'. ויש לעיין בזה.